

Michał Krawczyk

Wydział Nauki Ekonomicznych i Prawnych UPH

Orzeczenie o winie w rozkładzie pożycia jako element treści cywilnego wyroku rozwodowego

Treść: Wstęp. 1. Pojęcie winy w rozkładzie pożycia. 2. Okoliczności uzasadniające przypisanie winy w rozkładzie pożycia. 3. Reakcja jednego małżonka na negatywne zachowanie drugiego. 4. Wybrane zagadnienia procesowe. Zakończenie

---

Wstęp

Prawo cywilne, w przeciwieństwie do prawa kanonicznego, dopuszcza rozwiązanie małżeństwa w drodze rozwodu. Jednym z obligatoryjnych składników wyroku rozwodowego jest stwierdzenie, że rozwiązanie małżeństwa następuje bez orzekania o winie w rozkładzie pożycia lub też, że winę w rozkładzie pożycia ponosi jeden lub oboje małżonkowie. Chociaż problematyka artykułu z oczywistych względów nie może mieć nawet pośredniego przełożenia na orzecznictwo sądów kościelnych i praktykę kanonistów niemniej jednak może być ciekawym, *novum* dla teoretyków i praktyków prawa kanonicznego, chociażby w aspekcie definicji winy w rozkładzie pożycia i przesłanek uzasadniających jej przypisanie konkretnemu małżonkowi.

Stosownie do art. 57 §1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (k.r.o.)¹ sąd orzekając rozwód orzeka także, czy i który z małżonków

---

¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodek rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. 1964, Nr 9, poz. 59 z póź. zm.

ponosi winę rozkładu pożycia. Stosownie zaś do §2 cytowanego artykułu, na zgodne żądanie małżonków sąd zaniecha orzekania o winie. W takim przypadku następują skutki takie, jak gdyby żaden z małżonków nie ponosił winy. Orzekając o winie, sąd może więc uznać winę obojga małżonków, uznać brak winy obojga małżonków albo uznać winę jednego z małżonków². Orzeczenie rozwodu z winy tylko jednego z małżonków oznacza orzeczenie rozwodu z jego „wyłącznej” winy, chociażby wyraz „wyłącznej” nie został użyty w sentencji wyroku³. Należy podkreślić, iż kwestia winy w rozwodzie może być rozstrzygana tylko w wyroku rozwodowym. Jeżeli wyrok orzekający rozwód nie zawierał rozstrzygnięcia dotyczącego winy, nie można o niej rozstrzygać w osobnym procesie⁴. Co więcej, skuteczne zgłoszenie w sprawie o rozwód żądania zaniechania orzekania o winie obojga małżonków wyłącza dopuszczalność dowodzenia winy pozostałego przy życiu małżonka w procesie wytoczonym na podstawie art. 940 k.c., tj. w trybie wyłączenia małżonka od dziedziczenia⁵.

Orzeczenie o winie stanowi swoiste podsumowanie i ocenę wspólnego pożycia. Dlatego jego uzasadnienie powinno być szczególnie wyważone i wszechstronnie uargumentowane⁶. Ustalenie winy jednego z małżonków ma jednak nie tylko wydźwięk moralny ale jest także przesłanką dla innych rozstrzygnięć, w szczególności o zasądzeniu alimentów dla współmałżonka, a nawet dla ewentualnego żądania ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym.⁷ Co prawda

² H. DOLECKI, T. SOKOŁOWSKI (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. II, Opublikowano: LEX 2013, teza 6 do art. 57.

³ Wyrok SN z dnia 7 stycznia 1969 r., II CR 528/68, OSNC 1969, nr 10, poz. 179. Zob. także W. Żywiecki, *Wina wyłączna w procesie rozwodowym*, PiP 1972, z. 3, s. 72 i n. oraz A. Olejniczak, *Pojęcie winy wyłącznej na tle przepisów o rozwodzie*, RPEiS 1975, z. 3, s. 159–167.

⁴ Z. KRZEMIŃSKI, *Rozwód. Praktyczny komentarz. Orzecznictwo. Piśmiennictwo. Wzory pism*, Warszawa, wyd. 4, s. 84–85.

⁵ Uchwała SN z 2 lipca 1985 r., III CZP 39/85, *LexPolonica* nr 296799, OSNCP 1986, nr 5, poz. 68.

⁶ Wyrok SN z dnia 14 kwietnia 2005 r., II CK 609/04, LEX nr 1110951.

⁷ G. JĘDREJEK, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, Opublikowano: LEX/el. 2018, I. Pojęcie winy za rozkład pożycia, teza 14. Por. T. SMYCZYŃSKI,

w piśmiennictwie zwrócono uwagę, że w większości spraw sąd nie orzeka o winie żadnego z małżonków⁸ niemniej jednak w wielu przypadkach zachodzi przypadek przypisania winy rozkładu pożycia jednemu lub obu małżonkom.

Pomimo, że treść art. 57 k.r.o. może wydawać się jasna, w praktyce pojawia się wiele problemów z jego zastosowaniem do oceny konkretnego stanu faktycznego. W artykule, w oparciu o orzecznictwo Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych, uzupełnione o stosowną literaturę, dokonano wykładni art. 57 k.r.o., w szczególności w zakresie pojęcia winy w rozkładzie pożycia, okoliczności ją uzasadniających oraz dozwolonej reakcji na negatywne zachowanie współmałżonka. W artykule poruszono także wybrane kwestie proceduralne, związane z ustaleniem winy w rozkładzie pożycia.

1. Pojęcie winy w rozkładzie pożycia

Swoistej wykładni pojęcia winy w rozkładzie pożycia małżeńskiego dokonał SN w uzasadnieniu jednego ze swoich wyroków, w którym

---

Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2005, s. 136. Należy jednak zaznaczyć, że pomimo, iż rozstrzygnięcie o winie wywiera wpływ na inne rozstrzygnięcia sądu rozwodowego, nie jest to jednak wpływ „decydujący”. Jak zaznaczył SN w orzeczeniu z dnia 30 listopada 1954 r., 2 CR 1229/54, OSN 1957/2, poz. 35: „Jest zupełnie do pomyślenia, że sąd powierzy wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi temu z małżonków, który jest winny rozwodu, jeżeli dobro dzieci będzie tego wymagało”.

⁸ Zdaniem K. Sergiej: „W przybliżeniu w około 75–80% spraw znajduje zastosowanie przepis art. 57 §2 k.r.o. i w takim też procencie spraw zapadają orzeczenia sądowe, w których sąd nie rozstrzyga problemu winy”. K. SERGIEJ, *Rozwód – jego przesłanki i uregulowania prawne*, w: B. CZECH (red.), *Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego?*, Katowice 1997, s. 383. W przypadku zaniechania rozstrzygnięcia o winie rozkładu pożycia w praktyce sądy przyjęły formułę, że rozwiązują małżeństwo stron bez orzekania o winie. Jakkolwiek formuła taka nasuwa pewne wątpliwości stylistyczne, to jednak jest ona jasna i wyraźnie wskazuje, że brak rozstrzygnięcia o winie nastąpił w związku z zgodnym stanowiskiem stron w tej kwestii. J. WIERCZIŃSKI (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, opublikowano: LexisNexis 2014, teza 4 do art. 57.

stwierdził: „Za zawinione, na gruncie przepisów rozwodowych, uznaje się działania lub zaniechania małżonka będące wyrazem jego woli, które stanowią naruszenie obowiązków wynikających z przepisów prawa małżeńskiego (art. 23 k.r.o., art. 24 k.r.o., art. 27 k.r.o.) lub zasad współżycia społecznego i prowadzą do zupełnego i trwałego rozkładu pożycia. Nie jest przy tym konieczne, dla przypisania małżonkowi winy, objęcie jego zamiarem spowodowania, poprzez określone działania lub zaniechania, rozkładu pożycia prowadzącego w ostatecznym rezultacie do rozwodu. Wystarczy możliwość przewidywania znaczenia i skutków takiego działania lub zaniechania. Możliwość przypisania małżonkowi winy w rozkładzie pożycia jest wyłączona w razie jego niepoczytalności, a także w wypadku przemijających nawet zakłóceń psychicznych, jeżeli w tych stanach dopuścił się on działania lub zaniechania, które doprowadziło do powstania zupełnego i trwałego rozkładu pożycia”⁹. Pojęcie winy w art. 57 k.r.o. obejmuje zatem zarówno winę umyślną, jak i nieumyślną, albowiem małżonek powinien przewidywać wpływ jego zachowań na rozkład pożycia¹⁰. Oczywiście między nagannym zachowaniem się lub postępowaniem małżonka, a powstałym rozkładem pożycia małżeńskiego musi istnieć związek przyczynowy. Rzeczą oczywistą jest, że nie każde naruszenie obowiązków małżeńskich stanowić będzie o winie danego małżonka lecz tylko takie, które miało wpływ na spowodowanie (bądź utrwalenie) rozkładu pożycia małżeńskiego¹¹.

⁹ Wyrok SN z dnia 28.01.2004 r., IV CK 406/02, LEX nr 529700. We wcześniejszym orzeczeniu SN stwierdził: „Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zawiera definicji winy na potrzeby własnych regulacji prawnych. Przyjmuje się zatem zgodnie, że ma tu zastosowanie ogólne rozumienie winy z prawa cywilnego. Wedle niego zaś na winę składają się dwa elementy – obiektywny w postaci naruszenia określonej normy postępowania i subiektywny – określający stosunek psychiczny osoby do własnego zachowania się lub do zaniechania. Dla przypisania winy oba te elementy składowe muszą występować łącznie, brak któregoś powoduje, że o winie nie może być mowy”, wyrok SN z dnia 13 listopada 1997 r., I CKN 306/97, LEX nr 484738.

¹⁰ G. JĘDREJEK, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, dz. cyt., teza 2 do rozdziału: I. Pojęcie winy za rozkład pożycia.

¹¹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 12 marca 2010 r., I ACa 35/10, LEX nr 1120365.

Warto jednak podkreślić, że art. 57 §1 k.r.o. nie wprowadza różnienia stopnia winy małżonków. Podstawą przyjęcia winy małżonka jest ustalenie, że jego zachowanie przyczyniło się do powstania lub pogłębienia rozkładu, obojętne natomiast ze stanowiska oceny winy jest to, w jakim stopniu każde z małżonków przyczyniło się do tego. Nierówny stopień winy małżonków nie stanowi przeszkody do uznania ich współwinnymi rozkładu pożycia. Małżonek, który zawinił powstanie jednej z wielu przyczyn rozkładu, musi być uznany za współwinnego, chociażby drugi małżonek dopuścił się wielu i to cięższych przewinień¹². Co więcej nawet wysoki stopień winy jednego małżonka nie wyklucza ustalenia, że drugi małżonek również przyczynił się w sposób zawiniony do rozkładu pożycia¹³. Oczywiście do uznania za współwinnego nie wystarcza „każde” zawinione zachowanie małżonka, lecz jedynie zachowanie, które w sposób bezpośredni doprowadziło do ustania pożycia. Należy przyjąć, że w zdecydowanej większości małżeństw rozkład pożycia jest wynikiem wielu zdarzeń, a sąd nie ma obowiązku analizy wszystkich, lecz jedynie tych, pomiędzy którymi a rozkładem pożycia istnieje związek przyczynowy¹⁴.

Dla ustalenia w myśl art. 57 §1 k.r.o., który z małżonków ponosi winę za rozkład pożycia małżeńskiego, istotne są zachowania małżonków, które miały miejsce przed jego zastosowaniem, tylko one bowiem, stosownie do art. 361 §1 k.c., mogą być uznane za przyczynę rozkładu i ocenione jako zawinione spowodowanie rozkładu

¹² Wyrok SN z dnia 29 czerwca 2000 r., V CKN 323/00, LEX nr 52485

¹³ Wyrok SN z dnia 12 września 2000 r., III CKN 650/00, LEX nr 532142, zob. także wyrok SA w Poznaniu z dnia 10 lutego 2004 r., I ACa 1422/03, Wokanda 2005, nr 2, s. 46, LEX nr 143459, w którym sąd stwierdził: „Orzeczenie rozvodu z winy obu stron oznacza, że nie można rozróżnić winy większej i winy mniejszej. Małżonek, który zawinił jedną z wielu (kilku) przyczyn rozkładu pożycia, musi być uznany za współwinnego, chociażby drugi małżonek dopuścił się wielu i to cięższych przewinień. Niedopuszczalna jest bowiem kompensata wzajemnych przewinień”.

¹⁴ G. JĘDREJEK, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, dz. cyt., teza 8 do rozdziału: I. Pojęcie winy za rozkład pożycia.

pożycia¹⁵. Dla przykładu, związek jednego z małżonków z innym partnerem w czasie trwania małżeństwa, lecz po wystąpieniu zupełnego i trwałego rozkładu pożycia między małżonkami, nie daje podstawy do przypisania temu małżonkowi winy za ten rozkład¹⁶.

2. Okoliczności uzasadniające przypisanie winy w rozkładzie pożycia

Bogate orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów powszechnych dostarcza wielu przykładów konkretnych stanów faktycznych, które uzasadniają, bądź nie, przypisanie winy za rozkład pożycia jednemu z małżonków.

Jedną z najczęstszych przesłanek orzeczenia winy jednego z małżonków jest zdrada. Jak zauważył SN w jednym ze swoich orzeczeń: „zdrada narusza normy moralne i jest przejawem rażącej niełojalności wobec współmałżonka”.¹⁷ Co więcej, nawet pozory zdrady

---

¹⁵ Wyrok SN z dnia 21 marca 2003 r., II CKN 1270/00, LEX nr 78843. W uzasadnieniu wyroku SN stwierdził jednak, iż „zachowania małżonków w okresie, gdy rozkład ich pożycia małżeńskiego był już zupełny i trwały, nie są jednak bez znaczenia dla oceny przesłanek rozwodowych określonych w art. 56 k.r.o. Małżonkowie zobowiązani są do wzajemnej lojalności i przyzwoitego zachowania wobec siebie przez cały czas trwania małżeństwa. Jeśli ich niewłaściwe zachowanie stało się przyczyną rozkładu pożycia, ponoszą tego skutki w postaci możliwości przypisania im winy rozkładu ze wszystkimi tego konsekwencjami, jakie przewiduje ustawa. Natomiast jeśli ich niewłaściwe zachowanie miało miejsce już po powstaniu i utrwaleniu rozkładu pożycia i nie może być uznane za jego przyczynę, oceniać je trzeba z punktu widzenia przesłanki zasad współżycia społecznego, jaką przewiduje art. 56 § 2 i 3 k.r.o. dla oceny zgodności orzeczenia rozwodu z tymi zasadami oraz oceny zgodności z nimi odmowy zgody na rozwód małżonka, któremu nie można przypisać winy”.

¹⁶ Wyrok SN z dnia 28 września 2000 r., IV CKN 112/00, OSNC 2001/3/41. W innym wyroku SN stwierdził: „Nawet małżonek, który dopuścił się cudzołóstwa, nie może być uznany za wyłącznie winnego rozkładu, jeżeli poprzednio rozkład ten nastąpił już z innych przyczyn, a zwłaszcza zachowania się drugiego małżonka”, wyrok SN z dnia 26 stycznia 1999 r., III CKN 128/98, LEX nr 738105.

¹⁷ Wyrok SN z 6.05.1997 r., I CKN 86/97, LEX nr 529701, zob. także orzeczenie SN z 8.05.1951 r., C 184/51, OSN 1952/1, poz. 21.

również mogą zostać zakwalifikowane jako możliwa zawiniona przyczyna rozkładu pożycia. Dla przykładu: zamieszkanie kobiety zamężnej w jednej izbie z innym mężczyzną w warunkach stwarzających pozory zdrady małżeńskiej i to trwające stale, przez dłuższy okres czasu, może być uznane za zawinioną przez nią przyczynę rozkładu pożycia małżeńskiego bez potrzeby zakwalifikowania tego jako cudzołóstwa¹⁸. Zawinioną przyczynę rozkładu pożycia stanowi także zdrada, której dopuścił się jeden małżonek upoważniony przez drugiego. W takiej sytuacji należy jednak uznać, że winę ponoszą oboje małżonkowie, zarówno ten, który dopuścił się zdrady, jak i ten, który wyraził na zdradę zgodę¹⁹. Zdrada nie może być jednak przyczyną zawinienia, gdy małżonek dopuścił się niewierności kilkanaście lat przed wytoczeniem powództwa rozwodowego przez drugiego małżonka, który wiedział od samego początku o zdradzie i kontynuował pożycie²⁰. Nieco kontrowersyjny i nie do końca akceptowany w doktrynie pogląd wypowiedział SN w uzasadnieniu do wyroku z dnia 24 kwietnia 1951 r., w którym uznał, że naruszeniem wierności małżeńskiej jest wszelkie zachowanie jednego z małżonków wobec osoby trzeciej płci odmiernej, które może stwarzać pozory cudzołóstwa lub w inny sposób wykracza poza granice przyjętej normalnie obyczajowości i przyzwoitości. Zachowania te należy uznać za naganne wobec współmałżonka także wtedy, gdy dotyczą osób tej samej płci, np. poświadczenie przyjaciółce dużo więcej czasu i uwagi niż mężowi (wspólne wyjazdy wakacyjne z wyłączeniem małżonka, poruszanie tematów istotnych z punktu widzenia rodziny zamiast z małżonkiem, to z przyjaciółką, wspólne spotkania towarzyskie z wyłączeniem małżonka, tajemnice przed małżonkiem). W takich przypadkach istotna jest oczywiście również postawa wykluczonego z życia współmałżonka, to znaczy, czy akceptuje on taki stan rzeczy,

¹⁸ Wyrok SN z 19.12.1950 r., C 322/50, OSN 1953/1, poz. 7,

¹⁹ Wyrok SN z 7.09.1954 r., C 1255/53 [w:] J. Gudowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Orzecznictwo*, Kraków 1998, s. 221.

²⁰ Wyrok SN z 25.08.1960 r., 4 CR 190/60, OSN 1961/3, poz. 86).

czy też zgłasza protest i sygnalizuje, że czuje się pominięty w życiu żony bądź męża²¹.

Do innych przyczyn uzdatniających przypisanie winy może zostać uznana zmiana religii przez jednego z małżonków, zwłaszcza gdy ze zmianą jest też związana zmiana tradycji rodzinnych i gdy powstała w związku z tym sytuacja ma wpływ na pożycie małżeńskie.²² Za zawinioną przyczynę rozkładu pożycia należy uznać postawę egocentryczną i ambicjonalną oraz nieumiejętność rozwiązywania konfliktów, która w drastycznych przypadkach prowadzi do przemocy fizycznej.²³ W katalogu zawinionych przyczyn rozkładu pożycia małżeńskiego mieści się także odmowa jednego z małżonków utrzymywania współżycia fizycznego²⁴.

Wcześniejsze orzecznictwo podkreślało, że przyczyną zawinioną rozkładu pożycia może być „nie usprawiedliwiony poważnymi względami wyjazd jednego z małżonków do innej miejscowości z zamiarem stałego w niej pobytu”.²⁵ Obecnie należy do powyższej przyczyny podchodzić z dużą ostrożnością z uwagi na zjawisko emigracji zarobkowej, a także często występujące trudności w znalezieniu pracy

---

²¹ Wyrok SN z dnia 24 kwietnia 1951 r., C 735/50, NP 1951, nr 12, s. 44.

²² Wyrok SN z dnia 25 sierpnia 2004 r., IV CK 609/03, OSNC 2005/7-8/139. Zob. glosy krytyczne: A. SYLWESTRZAK, *Glosa do wyroku SN z 25.08.2004 r., IV CK 609/03, GSP-Prz. Orz.* 2006/1, s. 6 i n., J. IGNACZEWSKI, *Wiara a wina za rozkład związku, „Rzeczpospolita”* 2005/212, s. 10. Pozytywnie ocenił natomiast stanowisko SN B. Czech, którego zdaniem zmiana religii dokonana w trakcie trwania małżeństwa stanowi nadużycie prawa podmiotowego. B. CZECH, *Wierność małżeńska a kwestia winy rozkładu pożycia*, PS 2007/5, s. 19. Zob. także G. JĘDREJEK, *Uczucia religijne a regulacja stosunków między małżonkami i między rodzicami i dziećmi*, Ius Matrimoniale 2008/13, s. 168 i n. Zob. także wyrok SA w Katowicach z dnia 25 lutego 1998 r., I ACa 729/97, OSA 1998/11-12/49.

²³ Wyrok SN z 5.11.1999 r., III CKN 799/99, LEX nr 528139.

²⁴ Wyrok SN z 28 stycznia 1999 r., III CKN 137/98 [w:] K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. V, Opublikowano: LexisNexis 2011, teza 47 do art. 57.

²⁵ Wyrok SN z 15.11.1951 r., C 1003/51, OSN 1953/1, poz. 17

w miejscu zamieszkania²⁶. Akceptowalne w orzecznictwie jest także uznanie zawinienia małżonka dopuszczającego się niewłaściwego zachowania w stosunku do osoby trzeciej, jednak nie może ulegać wątpliwości, że może tu chodzić jedynie o taką osobę, która związana jest z drugim z małżonków więzami rodzinnymi czy szczególną przyjaźnią²⁷. Dla przykładu, niewłaściwe zachowanie się jednego z małżonków wobec matki drugiego z małżonków, przejawiające się w znieważaniu jej i biciu, a tym bardziej w nastawaniu na jej życie, może stanowić przyczynę trwałego rozkładu pożycia stron, zawinioną przez stronę dopuszczającą się takiego zachowania²⁸. Złe obchodzenie się przez współmałżonka z dziećmi drugiego z małżonków także może stanowić ważną przyczynę rozkładu pożycia małżeńskiego²⁹.

W jednym ze swoich orzeczeń SN poparł ustalenia sądu apelacyjnego, który jako przykłady zawinionych przyczyn rozkładu pożycia wymienił: „częste opuszczanie wraz z dzieckiem wspólnego domu i wyjazdy do matki nie zawsze spowodowane postępowaniem pozwanego, zaniedbywanie w czasie pobytów u matki – trwających kilka, a niekiedy kilkanaście tygodni – obowiązków domowych, swobodne określanie daty powrotu do męża, zbyt emocjonalne i niedojrzałe podejście do wyłaniających się konfliktów³⁰. Z kolei Sąd Apelacyjny w Katowicach uznał za zawinioną przyczynę rozkładu pożycia opuszczenie żony w zaawansowanej ciąży, odmowę jej wsparcia w trudnych chwilach, nieinteresowanie się porodem oraz przeznaczenie wspólnych środków na zakup mieszkania, w którym zamieszkał sam mąż. Za zawinioną przyczynę rozkładu pożycia SN uznał także „brak lojalności jednego z małżonków wobec drugiego”. W stanie faktycznym, na podstawie którego wydane zostało orzeczenie, pozwana żona „inspirowała” kontrolę ZUS, inspekcji pracy i urzędu skarbowego

²⁶ G. JĘDREJEK, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, dz. cyt., teza 7 do rozdziału: II. Zawinione przyczyny rozkładu pożycia.

²⁷ Wyrok SN z dnia 28 marca 2003 r., IV CKN 1957/00, LEX nr 121734.

²⁸ Wyrok SN z 13 września 1950 r., C. 335/50, NP 1951, nr 11, s. 46.

²⁹ Wyrok SN z 7 marca 1953 r., C. 2031/52, OSN 1953, nr 4, poz. 123.

³⁰ Wyrok z 1.10.1997 r., I CKN 246/97, LEX nr 668911.

u powoda, prowadzącego działalność gospodarczą, a także złożyła doniesienie do prokuratury na pozwanego, która albo odmówiła wszczęcia, albo umorzyła postępowanie. Nielojalnym zachowaniem jest także potajemne „wyprowadzenie” pieniędzy z przedsiębiorstwa prowadzonego przez jednego z małżonków³¹.

Relatywnie częstym powodem rozpadu pożycia małżeńskiego jest tak zwana niezgodność charakterów, która ujawnia się w różnych sposobach spędzania czasu, różnych metodach wychowania dzieci, a nawet różnych światopoglądach i ich zmianie (łącznie ze zmianą wyznania). Określenie, czy winę rozkładu pożycia ponoszą wówczas oboje małżonkowie, czy jedno z nich, wymaga od sądu ustalenia dwóch istotnych kwestii: po pierwsze, na ile powyższe różnice charakterów były znane małżonkom w chwili zawarcia związku małżeńskiego, czy małżonkowie czynili jakieś ustalenia w tych kwestiach, a jeśli tak, to czy zostały one naruszone przez któreś z nich i z jakich przyczyn, a także czy któreś z małżonków wykazywało upór i nieustępliwość w forsowaniu swojego modelu życia³².

3. Reakcja jednego małżonka na negatywne zachowanie drugiego

W praktyce często zachodzi sytuacja, że naganne zachowanie jednego z małżonków jest niejako odpowiedzią na postępowanie drugiego. Powstaje się więc pytanie, czy w takim razie oba zachowania należy uznać za prowadzące do przypisania im winy. W orzecznictwie podkreśla się, iż małżonkowi przysługuje uprawnienie do dozwolonej reakcji na niezgodne z obowiązkami małżeńskimi zachowanie się drugiego małżonka. Granice dopuszczalnej reakcji małżonka skrzywdzonego przez współmałżonka należy ocenić na

---

³¹ Wyrok SN z 20.04.2004 r., V CK 273/03, w: G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, dz. cyt., teza 10 do rozdziału II. Zawinione przyczyny rozkładu pożycia, teza 10,

³² J. WIERCIŃSKI (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, opublikowano: LexisNexis 2014, teza 19 do art. 57.

podstawie konkretnych okoliczności sprawy i przy uwzględnieniu zasad współżycia społecznego. Reakcja małżonka pokrzywdzonego nawet niewłaściwa, może być usprawiedliwiona i niepoczytana za zawnioną współprzyczynę rozkładu pożycia³³. Natomiast wszelka gwałtowna reakcja współmałżonka, wyrażająca się w zniewagach czy biciu jest niedopuszczalna nawet wtedy, gdy była spowodowana poważnym przewinieniem strony przeciwnej i winna być traktowana jako zdarzenie pogłębiające rozkład pożycia małżeńskiego. To, jakie w konkretnych okolicznościach są „dopuszczalne granice przyzwoitości”, a zatem w jakich granicach dana reakcja może być uznana za usprawiedliwioną, należy oczywiście określać na podstawie zasad współżycia społecznego, a więc z odwołaniem się do ustalonych norm o charakterze moralnym, obyczajowym, do tego co jest słuszne, przyzwoite i zgodne z poczuciem sprawiedliwości. Za usprawiedliwione w pewnych okolicznościach można uznać tylko takie zachowanie się sprowokowanego małżonka, które nie przyjmuje form drastycznych³⁴. Za niewłaściwą reakcję należy uznać np. urządzenie gorszących awantur, bicie współmałżonka, obrzucanie go wulgarnymi zniewagami³⁵. Przeciwnie: opuszczenie przez żonę wraz z dziećmi wspólnego domu, stanowiące reakcję na poważne zagrożenie ze strony męża bezpieczeństwa osobistego i wspólnych dzieci, nie jest moralnie naganne, i nie może być uznane za zawnione spowodowanie rozkładu pożycia małżeńskiego³⁶. Podobnie: odmowa współżycia fizycznego przez małżonkę, nad którą mąż się znęcał, nie stanowi zawnionej przez nią przesłanki rozkładu pożycia małżeńskiego³⁷.

---

³³ Wyrok SA w Warszawie z dnia 7 kwietnia 2017 r., I ACa 2434/15, LEX nr 2457562.

³⁴ Wyrok SN z dnia 23 kwietnia 1997 r., I CKN 78/97, LEX nr 1228420.

³⁵ Wyrok SN z dnia 28 marca 2003 r., IV CKN 1957/00, LEX nr 121734.

³⁶ Wyrok SN z dnia 5 grudnia 1997 r., I CKN 597/97, OSNC 1998/6/99.

³⁷ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 20 maja 2009 r., I ACa 368/09, POSAG 2009, nr 1, poz. 59, LEX nr 524885

4. Wybrane zagadnienia procesowe

W procesie rozwodowym w zakresie wykazania winy w rozkładzie pożycia małżeńskiego posługiwać się można wszelkimi dowodami, przede wszystkim dowodem z zeznań świadków, ale w orzecznictwie za dopuszczalny dowód uznano także nagrania rozmów prowadzonych przez strony, nawet jeżeli tych nagrań dokonano bez wiedzy jednej z nich³⁸. Trzeba bowiem wiedzieć, że na gruncie prawa polskiego procesowego brak jest ogólnej konstrukcji zasady tzw. owoców z zatrutego drzewa. Za zasadniczo dopuszczalne należy uznać przedstawienie w sprawie rozwodowej nagranej rozmowy stron bądź strony z osobą trzecią, a także korespondencji mailowej. Należy pamiętać, że sprawa o rozwód ze swej istoty dotyczy kwestii prywatnych i roztrząsania problemów leżących w sferze intymnej, z tego względu toczy się z wyłączeniem jawności. Przedstawienie przed sądem dowodu z nagrania bądź korespondencji mailowej nie jest bezprawne, nawet jeżeli narusza sferę prywatności w rozumieniu art. 24 k.c. Z całą mocą należy podkreślić jednak, że tego typu dowody powinny podlegać wnikliwej ocenie na podstawie art. 233 §1 k.p.c. co do swojej wiarygodności. Za nielojalne, a zatem zawinione należałoby uznać zachowanie małżonka, który – prowokując negatywne działania współmałżonka albo nawet reżyserując pewne sytuacje – kreuje dowody, a nie je zbiera. Dowody takie oczywiście powinny być pominięte jako niewiarygodne³⁹. Odnośnie do formalnego przeprowadzenia dowodów z SMS-ów bądź maili nie jest konieczne, jak niekiedy wymaga tego sąd, otwarcie stron internetowych czy SMS-a w obecności notariusza. Pierwsza czynność, jakiej powinien dokonać sąd, to zobowiązanie strony przeciwnej do potwierdzenia, czy formalnie takie nagrane rozmowy, maile czy SMS-y miały miejsce. Jeśli strona przeciwna przyzna tę okoliczność, to sąd powinien przejść do badania dalszej wiarygodności przedstawionych dowodów. W razie zaprzeczenia sąd

---

³⁸ Wyrok SN z dnia 25 kwietnia 2003 r., IV CKN 94/01, LEX nr 80244.

³⁹ J. WIERCIŃSKI (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, dz. cyt., teza 26 do art. 57.

powinien najpierw zbadać wiarygodność pochodzenia dowodów, np. przy pomocy ogłędzin stron internetowych, informacji uzyskanych od operatora telekomunikacyjnego bądź nawet opinii biegłych. Należy bowiem wskazać, że ustawodawca na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego nie stworzył zamkniętego katalogu środków dowodowych, w związku z czym dopuszczalne jest na podstawie art. 308 i 309 k.p.c. przeprowadzenie dowodu z nagrania, poczty internetowej czy SMS-a w telefonie komórkowym⁴⁰.

Jeżeli małżeństwo zostaje rozwiązane bez orzekania o winie stron, w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach procesu należy stosować przepis art. 100 k.p.c.⁴¹

Strona powodowa zwraca stronie pozwanej całe koszty procesu wtedy, gdy żadne z jej zasadniczych żądań (co do rozwodu i co do winy) nie zostało przez sąd uwzględnione. Natomiast strona pozwana ponosi koszty procesu wówczas, gdy żądania strony powodowej (co do rozwodu i co do winy) zostały w całości uwzględnione. Rozstrzygnięcie o kosztach procesu obciążające stronę uznaną za wyłącznie winną rozkładu pożycia małżeńskiego tymi kosztami jest najczęściej spotykaną formą orzeczenia o kosztach w sprawie o rozwód w przypadku orzeczenia winy, ponieważ faktycznie najczęściej istnieją podstawy do przyjęcia, że ten z małżonków, który zostaje uznany za wyłącznie winnego rozkładu, przegrywa cały proces⁴².

W praktyce pojawiły się także pewne wątpliwości związane z oświadczeniem małżonków w zakresie nieorzekania o winie. Żądanie zaniechania orzekania o winie jest czynnością procesową, zawierającą oświadczenie woli i wiedzy, mające na celu wywołanie skutków procesowych i materialnoprawnych, gdyż stanowi dyspozycję strony jej uprawnieniami alimentacyjnymi na wypadek orzeczenia rozwodu. Czynność tę można odwołać, składając nowe oświadczenie

---

⁴⁰ TAMŻE, teza 27.

⁴¹ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 27 sierpnia 1992 r., I ACz 321/92, LEX nr 1680355.

⁴² Postanowienie SA w Warszawie z dnia 18 lipca 1996 r., I ACz 812/96, LEX nr 26409.

procesowe w tym przedmiocie. Aby odwołanie czynności procesowej było skuteczne, musi być złożone zanim nie nastąpi jeszcze zasadniczy skutek odwoływanej czynności, a ten powstaje w zasadzie w chwili uprawomocnienia się orzeczenia. W związku z tym powstał problem końcowego momentu w procesie rozwodowym, kiedy może być złożone zgodne żądanie z art. 57 § 2 bądź cofnięcie przez obydwu małżonków lub jednego z nich wyrażonego wcześniej takiego żądania⁴³. Zgodnie z uchwałą SN z 24.11.2006 r. w postępowaniu apelacyjnym strona procesu rozwodowego może cofnąć wyrażone przed sądem pierwszej instancji żądanie zaniechania orzekania o winie rozkładu pożycia⁴⁴. Decydujące jest stanowisko z chwili zamknięcia rozprawy w drugiej instancji⁴⁵.

Zakończenie

Przypisanie winy w rozkładzie pożycia małżeńskiego jednemu lub obojgu małżonkom albo stwierdzenie, na zgodny wniosek stron, że rozwiązanie małżeństwa następuje bez orzekania o winie, stanowi obligatoryjny składnik wyroku rozwodowego. Pomimo, że w większości postępowań rozwodowych mamy do czynienia z ostatnim z wymienionych przypadków, to jednak w wielu sytuacjach zachodzi konieczność przypisania winy jednemu lub obojgu małżonkom. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem sądowym za zawinione uznaje się te działania lub zaniechania małżonka, które stanowią naruszenie obowiązków małżeńskich wynikających z k.r.o. lub zasad współżycia społecznego i prowadzą do zupełnego i trwałego rozkładu pożycia. Warto jednak podkreślić, iż orzecznictwo nie zna konstrukcji

---

⁴³ K. PIASECKI (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. V, Opublikowano: LexisNexis 2011, teza 107 do art. 57, zob. także W. SIEDLECKI, *Glosa do orzeczenia SN z 30 września 1960 r.*, 3 CR 1380/58, OSPiKA 1961, nr 11, poz. 314.

⁴⁴ Uchwała SN z 24.11.2006 r., III CZP 106/06, LEX nr 198927. Takie też stanowisko zajął SN w uchwale z 24.11.2006 r., III CZP 105/06, LEX nr 198931, oraz w uchwale z 25.10.2006 r., III CZP 87/06, LEX nr 196360.

⁴⁵ uchwał SN z 2 lipca 1985 r., III CZP 39/85, *LexPolonica* nr 296799, OSNCP 1986, nr 5, poz. 68.

stopniowania winy. Oznacza to, że nawet jeśli jeden z małżonków, który oboje przyczynili się do rozkładu pożycia, przyczynił się bardziej, za winnych rozpadu małżeństwa zostaną uznani oboje. Niemniej jednak w orzecznictwie podkreśla się, że małżonkowi przysługuje uprawnienie do dozwolonej reakcji na niezgodne z obowiązkami małżeńskimi zachowanie się drugiego małżonka. Reakcja małżonka pokrzywdzonego, nawet niewłaściwa, ale nie przekraczająca pewnych społecznie akceptowalnych granic, może być usprawiedliwiona i nie-poczytana za zawinioną współprzyczynę rozkładu pożycia. Orzecznictwo sądowe dostarcza bogatego katalogu zachowań, które mogą uzasadniać przypisanie winy. Zaliczyć do nich należy m.in. zdradę, skrajną nielojalność wobec współmałżonka, przemoc, uzależnienie od alkoholu, opuszczenie rodziny, nieuzasadnioną odmowę utrzymywania współżycia fizycznego, marginalizowanie współmałżonka i alienowanie się od niego a nawet zmianę wyznania, zwłaszcza gdy łączy się z tym zmiana utartego dotychczas modelu funkcjonowania rodziny.

Na zakończenie należy podkreślić, iż orzeczenie o winie stanowi niejako podsumowanie małżeństwa stron, trwającego niekiedy kilkanaście lub nawet kilkadziesiąt lat. Dlatego przypisanie winy, w szczególności tylko jednemu małżonkowi, powinno być szczególnie wyważone i uwzględniać kontekst całego okresu pożycia stron.

A verdict on guilt in the breakdown of marriage as part of the content of the divorce decree

Summary

According to art. 57 § 1 of the Family and Guardianship Code, the court decides if the spouse and which one is to blame for the breakdown of the decree. According to § 2 of the cited article, on the courtesy of the spouses, the court will not adjudicate on guilt. It should be emphasized that the issue of guilt in divorce can only be settled in a divorce decree.

If the divorce decree did not contain a decision regarding guilt, it can not be decided in a separate trial. The verdict on guilt is a sort of summary and assessment of a shared life. Therefore, its justification should be

particularly balanced and comprehensively argued. Determining the guilt of one of the spouses, however, has not only a moral overtone but it is also a premise for other decisions, in particular, adjudication of maintenance for the spouse, and even for a possible request to establish unequal shares in the joint property.

Słowa kluczowe: rozkład pożycia małżeńskiego, wyrok rozwodowy, orzeczenie winy

Keywords: breakdown of marriage, divorce decree, verdict on guilt

Notka o autorze

Dr Michał Krawczyk – doktor nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Prawnych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, radca prawny.